

De proactieve predikant

Auteur: Koos Geerds, trainer, coach en mediator.

Wie een publieke functie bekleedt, heeft veel bekijks en krijgt dito commentaar; dat commentaar mag ook een predikant dus verwachten. Sterker nog, hij zal dat zelfs verwelkomen, want hij wil weten of hij de goede weg bewandelt. Die voortdurende beoordeling stelt hem in staat zijn werk anders of beter te doen. Hoe kan hij dat weten zonder dat iemand hem op de sterke en zwakke kanten van zijn functioneren wijst?

Het is mij overigens een raadsel wat dit met kwetsbaarheid te maken heeft. Dat hoor en lees je nogal eens de laatste tijd: die of die stelt zich kwetsbaar op. Ik probeer me dan altijd voor te stellen hoe dat gaat. Voor mijn geestesoog doemt dan bijvoorbeeld een geblinddoekte man zonder kogelwerend vest op, die een donker woud betreedt, bevolkt door onzure types. Zeer kwetsbaar!

Maar een leraar die zijn leerlingen vraagt of zijn lessen nog een beetje nuttig voor ze zijn, stelt zich toch niet kwetsbaar op? Die doet gewoon zijn werk, namelijk feedback vragen. Zoals de wegenbouwer een kritische beoordeling van de weg door de inspectie tegemoet kan zien en de ober in het restaurant langs komt om te vragen of alles naar wens is. Allemaal geheel vanzelfsprekend. Dat noem je gezond professioneel functioneren. En dit heeft, nogmaals, niets met 'je kwetsbaar opstellen' te maken. Zelf heb ik voor de ontwikkeling van mijn schrijftalent heel wat meer gehad aan kritiek dan aan lovende woorden. Onverschillig van wie die afkomstig waren.

Anachronisme

Het helpt een predikant om zijn preken en de lof en kritiek erop in het perspectief van alle hedendaagse mogelijkheden tot geloofsopvoeding van de gemeente te zien. Moesten de gemeenteleden het voor de opbouw van hun geloofsleven vroeger vooral van de preek en de catechisatie hebben, in onze tijd en cultuur is er een brede waaier aan informatiemogelijkheden en onderlinge uitwisseling van meningen. Christenen, jong en oud, benutten heel veel middelen om thuis, op school, via boeken, kranten, bladen, films, cursussen en studiegroepen zichzelf en elkaar op te bouwen. De tijd ligt achter ons dat dit bij uitstek of in hoofdzaak door de preken of de catechisaties gebeurt. Het christelijke leven kent tegenwoordig een grenzenloze keur aan informatiebronnen en discussiemogelijkheden. Het is daarom ook een anachronisme om de preek als de informatie- of oplaadbron bij uitstek voor de gemeente te zien.

Doelgroep

Een doelgroep is nooit een massieve eenheid waarop je eenvoudig zou kunnen afstemmen. Het gezelschap is altijd gemêleerd. Dat weet iedere politicus, docent en restauranthouder. Dat geldt ook voor de dominee. Wat de één waardeert, vindt een ander maar niks. Het is mij niet zelden overkomen dat ik enthousiast de kerk uitkwam na een volgens mij geweldige preek en een broeder of zuster, met wie ik dit wilde delen, mij tot mijn ontsteltenis vertelde helemaal niets met dat verhaal van de predikant te kunnen. Het omgekeerde komt ook voor. Je doet er als predikant goed aan te beseffen dat elke preek een aanpaste preek is. Net als elke les een aangepaste les is. Je hebt met zo'n diversiteit aan toehoorders te maken, dat het een waanidee is te denken dat alle aanwezigen met jouw preek of les evenzeer uit de voeten kunnen. Om te beginnen zit iedereen al te luisteren vanuit zijn persoonlijke situatie van dat moment: opgewekt, verdrietig, onrustig, chagrijnig, etcetera. Elke toehoorder heeft vervolgens zijn eigen interesses, opleiding en beroepssituatie. Je hebt te maken met

vrouwen en mannen, meiden en jongens. Leeftijd speelt een rol, en daarmee levens- en geloofservaring.

Daar komt bij dat er meer auditief ingestelde mensen zijn (die graag luisteren), meer visueel ingestelde mensen (die het vooral van het beeld moeten hebben) en meer kinesthetische mensen (de sfeertypes onder ons). Bovendien geeft de ene hoorder de voorkeur aan een exegetiserende preek, de tweede aan een beschouwelijke preek en de derde aan een praktische preek. En er valt vast nog wel meer te verzinnen.

Gebeurtenis

Een preek is geen al dan niet uitgeschreven tekst, maar een gebeurtenis. Op het moment dat een preek wordt uitgesproken wordt hij geboren, niet daarvoor. Alle studie en formulering in de studeerkamer tot en met het uitschrijven van de schets of de hele tekst is voorwerk. Pas op het moment van voordragen is het een preek. Zoals een les pas een les is op het moment dat hij wordt gehouden door de docent. De spreker is kraam- en vroedvrouw tegelijk. Een preek gebeurt.

Dit betekent dus ook dat al tijdens het schrijven van de preek alle aandacht moet uitgaan naar die aspecten van de retorica die je zullen helpen om straks van de tekst een werkelijke preek te maken. Dit heeft te maken met de focus van je preek, de opbouw, de toonzetting, de voorbeelden, het taalgebruik etcetera. Je ziet en hoort jezelf tijdens het schrijven van de preek als het ware daar voorin de kerkzaal staan. Hoe zal dit straks overkomen? Wie bereik ik hiermee? Wat wil ik dat ze er minimaal uit meenemen?

Bedoeling en betekenis

Vervolgens is het met een preek als met elke voordracht: de spreker heeft er zijn bedoeling mee en kan die ook uiten, maar de hoorder geeft er betekenis aan. Net zomin als de hoorder over de bedoeling van de prediker gaat, gaat de prediker over de betekenis die de hoorder aan zijn preek hecht. Dat moet hij aan de luisteraar overlaten.

Daarin zijn sprekers in het goede gezelschap van onder andere componisten, kunstenaars, schrijvers en dichters. Al deze beroepsbeoefenaars leggen hun passie en *drive* in hun werk. Maar verder reikt hun invloed niet. Michelangelo noch Rembrandt noch Bach hebben ooit kunnen bevroeden wat voor betekenis hun werk zou hebben. Dat moesten ze in hun eigen tijd al overlaten aan hun opdrachtgevers en aan ieder die met hun werk in aanraking kwam. En ze hadden al helemaal geen vermoeden van de betekenis van hun werk voor ons. Met een preek is dat precies hetzelfde.

Woorden

Zo komen we als vanzelf bij het volgende belangrijke aandachtspunt. De 'kale' woorden die je uitspreekt maken maar een heel klein deel uit van de werkelijke communicatie. Er is veel onderzoek gedaan op dit gebied. En de slotsom luidt: ongeveer zeven procent van de impact van het spreekgebeuren bestaat wat de luisteraar betreft uit woorden, zeg maar platte tekst. De rest – 93 procent dus – wordt voor hem uitgemaakt door de houding en de kleding van de spreker, zijn blik, zijn mimiek, zijn gebaren, zijn intonatie, snelheid van spreken, kortom alles wat te horen, zien en voelen is van zijn persoonlijkheid terwijl hij zijn voordracht houdt. Anders gezegd: de betekenis die de hoorder kennelijk voor zichzelf oppikt uit wat hij beluistert, dus 'wat hij ermee kan', komt voor ruim negentig procent op het conto van iets anders dan 'de preek sec', de tekst, te staan. Laat drie verschillende sprekers dezelfde preektekst voordragen, dan krijg je voor het besef van het publiek drie keer een totaal verschillende preek! Het optreden van de predikant doet er dus ten zeerste toe. Het 'hoe' is even belangrijk als het 'wat'.

'Boeie'

Deze kreet kon je nog niet zo lang geleden op gezette tijden uit menige pubermond horen. Het betekende zoiets als: dit raakt mij niet, dit gaat niet over mijn leven, wat moet ik ermee? Al is die uitdrukking naar mijn indruk nu iets minder courant, elke luisteraar in de kerk zit er toch stiekem zo bij. Zelf heb ik nogal eens het gevoel gehad dat de preek en mijn leven twee verschillende werelden waren. Er is dan geen verbinding, de preek verdwijnt ergens in de ruimte.

Dit raakt dus de relevantie van een preek. Als de preek buiten de cultuur, leefwereld of interessesfeer van de hoorder ligt, zal de preek niets kunnen utrichten. Hij doet er letterlijk niet toe. Hij morrelt nergens aan en hij voegt er niets aan toe. De preek is dan on-verschil-lig – de prediker maakt voor de hoorders nergens een verschil met wat ze al weten, denken, voelen of doen. Hij kon zijn preek net zo goed in het Chinees afsteken.

Aanknopingspunten

Hoe zou een predikant nu kunnen anticiperen op mogelijke kritiek op zijn preken? Laten we proberen uit het voorgaande een aantal lessen te trekken.

1. 'Preekkunde' bestaat uit veel meer dan het voorbereiden van een inhoudelijk weloordachte tekst. Dit is, zoals gezegd, louter het voorwerk. Het is een absolute voorwaarde om zinnige dingen te berde te kunnen brengen, maar het is als het op preken aankomt lang niet toereikend. De hele persoon en optreden van de prediker doen ertoe. Kernachtig gezegd: hijzelf 'vult en vormt' zijn boodschap.
2. Een zorgvuldige opbouw van de preek is een absolute voorwaarde. Er worden te veel houtje-touwtje preken te berde gebracht. Voor de predikant zelf is de preek dan kennelijk wel een eenheid en heeft hij zijn bedoeling scherp, mag je hopen. De luisteraar ondertussen raakt hopeloos de draad kwijt. Alleen wanneer een preek een duidelijke focus heeft en de luisteraar tijdens de voordracht wordt geholpen om zijn aandacht erbij te houden, zal de overdracht lukken. Dan wordt het een brug met de juiste spankracht.
3. Van groot belang is hoe de predikant zichzelf ziet als prediker. Sta je daar als boodschapper, als leraar, als medeleerling? Vind je het belangrijk de hoorders deelgenoot te maken van je eigen verwerking en leerproces of vind je dat je die erbuiten moet houden? Leg je vooral accent op het leerstellige, op het ethische of het pastorale? Wat voor prediker behoor je, volgens jouzelf, te zijn? Wat is wat dit betreft jouw basisovertuiging en –houding? Die zul je namelijk uitstralen. En die heeft effect op je gehoor!
4. Omdat je niet weet hoe mensen in de kerk zitten, is het van belang om je er op z'n minst een voorstelling van te maken hoe divers hun situatie kan zijn (inleving). Vervolgens is het nuttig om te bedenken dat preken een vorm is van pastoraat, evenals catechiseren en het afleggen van huisbezoek. Als dat zo is, kun je elk gesprek met je catechisanten, je kerkenraad, een gemeentelid gebruiken om hem of haar te vragen naar de preken. Je zou ook kunnen besluiten om, afhankelijk van het aantal adressen, eenmaal in een bepaalde periode elk adres te bezoeken, onder andere om door te spreken over de preekbehoefte van de gemeenteleden op dat adres. Preventief werken dus. Ook bij voorkeur steeds wisselende preekvoorbereidingsgroepjes zijn een effectief voorbehoedmiddel.
5. Een breed georiënteerd mens is een interessant mens. Boeiende predikanten zijn mensen met een levendige interesse in alle aspecten van de cultuur, de samenleving en de individuele mens. Ze zijn ware wereldburgers en steken hun voelsprietten naar alle kanten uit. Ze zijn onbepert in hun belangstelling en steken graag hun licht op bij anderen. Ze zijn *openminded* en hun oordeel is genuanceerd. Niet het uniforme trekt hen, maar de verscheidenheid. Ze hebben gevoel voor humor en kunnen relativeren. Ze geloven in voortschrijdend inzicht en ruilen hun mening graag in voor een betere. Juist door die instelling bezitten ze paradoxaal genoeg een duidelijke

persoonlijkheid en durven ze hun zienswijze op tafel te leggen. Ze zijn het tegendeel van grijze muizen.

6. Ook de beste predikant heeft zijn grenzen. Hoe meer je je ontwikkelt, des te meer je daar tegenaan loopt. Wees daar maar eerlijk en duidelijk over. Dat geeft over en weer lucht. Het voorkomt valse verwachtingen. De meeste mensen zijn niet briljant en dit geldt ook voor predikanten.

Tegelijk betekent dit dat je bereid bent je te verdiepen in onderwerpen die van nature niet zozeer je belangstelling genieten. De gemeente van Christus leeft midden in de wereld en je bent er voor haar. De preek is bedoeld om haar verder te helpen. Daarom is niet jouw al dan niet theologische belangstelling het uitgangspunt, maar die van haar.

Jezus zelf haalde zijn beelden uit de directe omgeving van de mensen met wie Hij sprak. En Paulus schrijft dat hij voor ieder wel iets heeft betekend. Kortom, blijf dicht bij je publiek en verplaats je in hun leefwereld. Preek vandaaruit!

7. Het kan enorm helpen volgens een leesrooster te werken en dit met de gemeente vooraf te delen. In de PKN fungeren dit soort leesroosters al heel lang. Het gebruik daarvan voorkomt eenzijdigheid en dwingt je als vanzelf je horizon te verleggen en ook geregeld aan die Bijbelse geschriften en aspecten aandacht te besteden waar je uit jezelf niet gauw over zou preken. Je laat je meenemen in de brede stroom van Gods openbaring, zoals Hij die in een geweldige diversiteit aan boeken heeft gegeven.

God zelf heeft door die grote verscheidenheid aan geschiedenissen, invalshoeken, genres en stijlen al de ideale voorwaarde geschapen om werkelijk voor al je toehoorders 'iets te kunnen zijn', om met Paulus te spreken.

Wij hebben geen Koran, maar een verzameling van 66 boeken die gedurende een heel aantal eeuwen zijn ontstaan, in zeer onderscheiden culturele omgevingen. Deze geschriften etaleren met elkaar Gods wijsheid en bedoeling. Geloofsgenoten met verrassend uiteenlopende literaire gaven hebben hierin hun aandeel gehad. Samen met al die heiligen zullen wij de hoogte, breedte, diepte en rijkdom van onze Heer leren verstaan.

Medewerkers van Jezus

Jezus is de architect en de aannemer van de kerk in aanbouw. Hij geeft ons de eervolle positie van medewerkers. Preken is daar een bijzonder mooi aspect van. Gemeenteleden en buitenstaanders als gids rondleiden en de weg wijzen bij het licht van Gods Woord is een waar voorrecht. Over het evangelie raak je niet uitgepraat. Preek daarom in alle toonaarden en luister naar je luisteraars. Dan zul je velen tot zegen kunnen zijn.